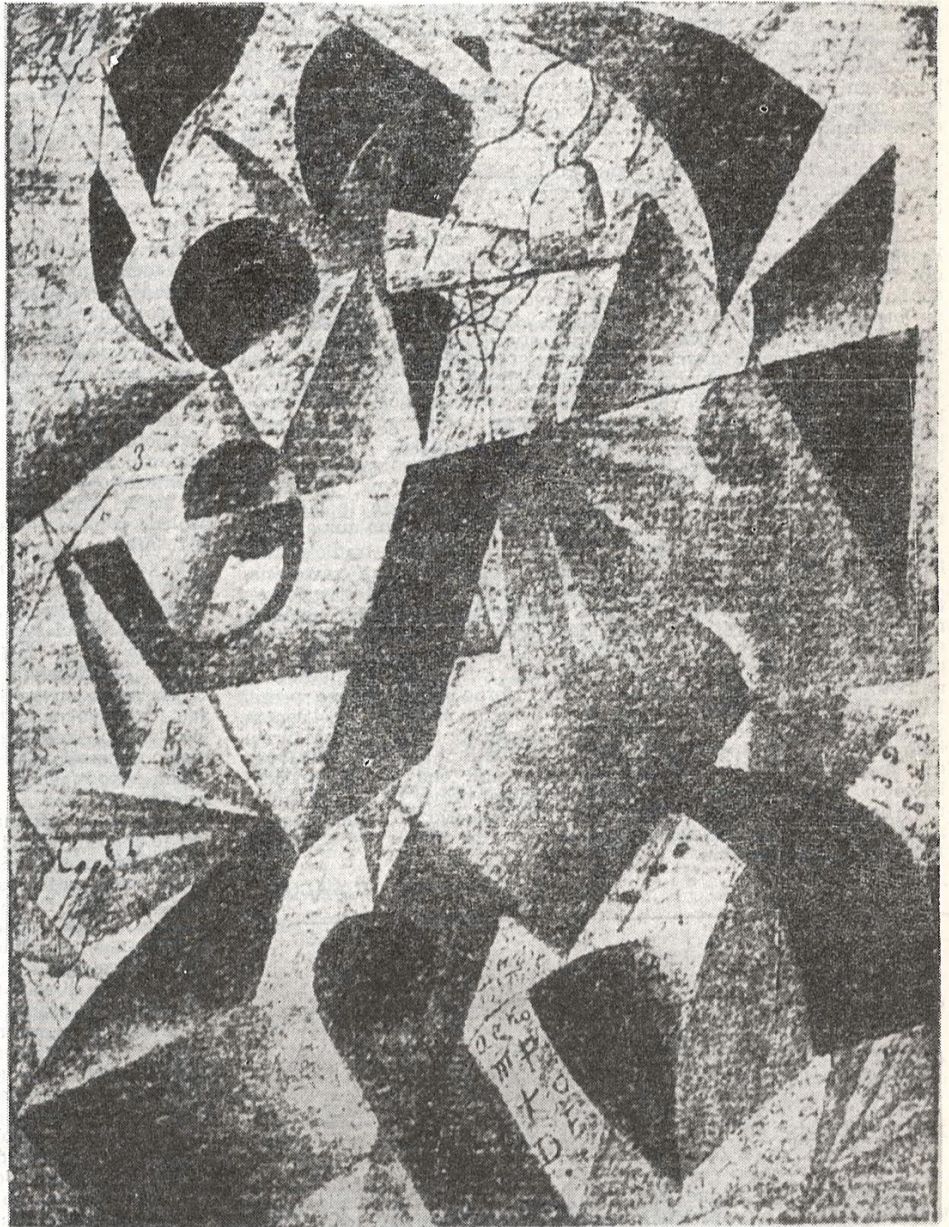

Počeo je da piše neposredno nakon rata, međutim, dugo godina je bio osuđen na ćutanje, i svoj prvi značajan uspeh pozhneo je tek 1956. godine romanom *Visoka škola*. Otada, svakim novim delom, mada retko i teško objavljuje, njegov ugled u očima poznavalaca proze neprestano raste, i danas ga već ubrajaju među najistaknutije mađarske prozaiste. Mikloš Mesej je dakle ličnost mimo pravila, čiji je status takođe dugo bio izvan književnosti, ali koji je do kraja očuvao svoju stvaralačko-egzistencijalnu nezavisnost i ostao po strani od književnih esnafa. Drugim rečima, živio je i pisao po svojoj volji. Kada na primer nije bio u mogućnosti da objavljuje, pisao je knjige za decu, međutim, kad je nakon uspeha njegovog romana *Smrt atleta* u Francuskoj privukao na sebe pažnju i domaće književne javnosti, te preko noći postao priznati pisac, beskompromisno je nastavio i ostvario svoje najnovije delo: roman *Saul*.

Njegov opus dakle nije velik: tri kratka romana i dve knjige pripovedalka. U mađarskoj književnoj produkciji delo takvog obima oduje spisateljstvo asketske prirode. Nije slučajno da pitanje fizičkog i duhovnog treninga zauzima središnje mesto u njegovim pogledima. *Visoka škola* istražuje i razvija mogućnosti jedne parabole koju svojim značenjima nudi sokolarstvo, te ponavljajući načela treninga koji je već postao sam sebi cilj, i raspravljajući o strogoj dijalektici naredbe i poslušnosti, saopštava posredstvom problematike „svoje glavih junaka svoje viđenje onog duhovnog treninga koji je u Mađarskoj bio verifikovan okolnostima rakošijevskog perioda. Pisac koji dakle stiže u naseobinu sokolova, neizbežno oseća da je „nebo pustare zatvoreno kao kavez od svetlosti: Kao da ti lampa od bilion vati žari u oči, stalno ti je za petama, svud te nade, uz iste napore mogao bi da sediš u ćeliji, iza rešetaka, tamo jedna sijalica od sto vati ima isti učinak, kada bi bar video nekoga

mészöly miklós

BORI IMRE

k. malevič, 1914

u blizini ko će ti prići, osloviti, mogao bi da odlučiš da ćeš ostati nem — ali nigde nikoga, nigde jednog čoveka. Priznaćeš...

U romanu *Visoka škola* fanatik treninga Beranke ukroćuje „duh“ sokola, jer ne trpi „svoje glave junake“, u delu *Smrt atleta* već se u kroćenju duha poistovećuju ukrotitelj i kroćenik: pisac stvara roman o tragičnim dimenzijama samodiscipline, i to kroz sliku telesnih i duševnih priprema jednog trkača, te ukazujući tim „suludo preteranim treniranjem“ na onu fiksnu tačku koja je opet samo cilj bez cilja, zalazi u problematiku sebi samoj protivurečne žurnjave za uspehom, i na način utopšte ne paradoksalan povezuje to sa problematikom verskog fanatizma. „Tvoji vlastiti znoj je tvoja stvar tamo na svetlosti, u samoći i slobodi. Skoro nepodnošljivo. Ali najpaklenije je to da radi priljavog ili neslavnog cilja treba prevalliti isti put. Znoj je isti. Kao veštačko gnojivo koje hoće sve da hrani...“

„Uzbudjenja većitog iščekivanja i stanja pripravnosti“, euforija

napetosti — to je arhimedovska tačka Mesejevog nadahnuća, i pošavši od nje, neprestano ukazuje na prizore ranjenog duha, na izopačenosti svesti. Njegovo načelo „izaci iz sebe“ uvlači se u roman, u vidu poricanja ljudskosti i trijumfa nečoveštva. Mikloša Meseja naime uznemiruju pitanja fanatizma i fatalizma, tragični aspekti štopericom odbrojanog života, bez obzira govori li njegovo delo o sokolima koji treba da poredku svoju sokolsku prošlost da bi kao dobri i poslušni lovci zaslužili svoj dnevni obrok, ili o trkačkom šampionu koji gubi život kao fanatik samodiscipline — u metamorfozi sredstava koji se izopaćuju u ciljeve.

Može se smatrati prirodnom, isto tako i rezultatom unutrašnje logike spisateljskih intencija činjenica da je glavni junak njegovog najnovijeg dela, romana *Saul* upravo onaj sveti Pavle apostol koji u svojim poslanicama tako rado koristi poredjenja iz oblasti sporta, i koji od Saulusa postavlja Paulus, hoće da bude atleta hrišćanske vere i u čijem se mišljenju odigrava ista ona razmena

mesta između ciljeva i sredstava o kojim smo već govorili u vezi sa prethodnim Mesejevim delima. Idući od dela do dela, mogli smo istovremeno da zapazimo i to da pisac dodiruje sve intelektualnije, da tako kažemo: od tela sve više distancirane oblasti ovog pitanja. Sokoli su nudili prirodni ambijent, u krajnjoj liniji — područja nagona: na primenu trkačkog šampiona u *Smrti atleta* već posredstvom autotreninga prerastog u strast, uočavamo kako se duh izdiže nad telom: *Saul* gotovo i ne dodiruje više relacije tela, koje su još jedino sagledljive u epizodi kamenovanja mučenika svetog Stevana.

Mikloš Mesej je i u temi o Saulu našao primer strasti koja prelazi u vlastitu suprotnost. Saul je naime bio najuporniji jerusalimski policijski potkaziivač, kao da je nastojao da iscpe onu situaciju koju njegovo zanimanje zaista obelodanjuje. Sklon je da ide do kraja u proganjanju Hristovih sledbenika: „Već je počelo da mi godi da činim ono što je odvratno” — kaže Saul, i tu već stojimo na granici čijim se prekoračenjem sve menja. Istovremeno, međutim, on kaže i to da ga „ne tera toliko cilj, koliko uporna pokornost da put treba prevaliti do kraja.”

Mesejeve ličnosti očigledno ne karakteriše samo slepa revnost, bezuslovni fanatizam, već i sumnja, povremeno uzmicanje, preko čega mogu da ih prevedu samo novi naponi, uglavnom uz pomoć eksperimenta „izdržati probu”. Njegovi junaci uvek ponovo treba da se uvere u svoju snagu i u potpunost svoje angažovanosti, ili pak u činjenicu da je već svemu kraj. Tako dospeva Saul na put za Damask, na čijem se kraju odigrava njegovo preobraćanje, te od Saula postaje Pavle.

Mesej prati svoje ličnosti do ove tačke, mentalitet apostola — Hristovog sledbenika više ga ne zanima. Međutim, znamo da će ubuduće biti isto toliko fanatik vere, koliko je bio njen fanatički gonilac: primer beskompromisnog žrtvovanja. „Potrebna je žrtva da bismo izgubili sebe i našli svoju istovetnost” — oglašava junak. To je krajnja tačka dosadašnjih stvaralačkih istraživanja, jer pre *Saula* Mesejevi junaci u duhovnim i fizičkim treninzima zapravo gube sebe, a ne shvataju nužnost identifikacije. Intelektualizam *Saula*, međutim, zahvata upravo u to, te pridajući nov kvalitet pobeđi nad samim sobom, insistira na poistovećivanju sa drugima, umesto duboko skrivenog egoizma i dehumanizacije. Scena na bunaru u ovom romanu upravo to oglašava: „Rasprsnje se nešto, voda, i odrizi ono što nije ona samo. Ništa sem ovog nestalnog elementa nije kadro za to. Za toliku poniznost. Možda je i ljubav pokretljiva (nestalna), samo je mi loše razumemo, lažno tumačimo.”

Razvijajući ta pitanja, Mikloš Mesej nije napisao tradicionalan istorijski roman i nije želeo da rekonstruiše biblijska vremena. „Da nisam umeo da je stvorim aktuelnom, ne bih je ni stvorio” — rekao je za svoju knjigu. I zaista, Mesejevu problemsku usmerenost bitno su odredili rezultati nove francuske filozofije katoličke orijentacije. Njegovo delo ima obeležja traktata i parabole, što samo još više ističe njegov moderan etički kov. Te crte autor je najpotpunije ostvario u *Saulu* koji je uzorno delo njegove proze. Pisac otkriva svoj svet u kristalno čistom osvetljenju lišenom senki — vezujući se i neposredno za francuski tip proze, za prozu koja ne trpi suvišnosti, ali olako se prihvata i najtežih iskušavanja snage: duboka i elegantna istovremeno, ona sa superiornom lakoćom svakom svojom rečenicom pogadja pravo u cilj. U krajnjoj liniji, kao da je u svojim junacima zapravo, u samom izrazu poistovećenja pisca i njegovih junaka, hteo da fiksira ideje i probleme svog spisateljstva.

S mađarskog: J. ŠALGO

S A U L

MÉSZÖLY MIKLÓS

Kada sam oko podne stigao u grad, već su bili doneli odluku u tremu Velikog hrama. Mladog sledbenika uhapsili su u devet sati ujutru špijuni A. u jednom od unutrašnjih dvorišta hrama. Rabin Abjatar je prilikom hapšenja bio prisutan samo kao pozvani svedok; jednog poručnika su bili poslali po njega. Kažu, najpre se ustezao i pozivao se na staro običajno pravo po kome kao pozvani svedok može svedočiti s punom važnošću samo onaj ko je obredno pranje ruku obavio još pre nego što je pop pozvan. Najzad se ipak prihvatio svedočenja, ali u odluku se nije mešao. Kada je Rabi Abjatar stigao, Stefana — tako se zvao sledbenik — već je okruživala gomila od stotinak ljudi. Ali mnogi ni tada još nisu verovali da će se dogoditi ono što je potom usledilo. Pre su računali sa saslušavanjem, prodornim, ubojitim pitanjima, što je spadalo u unapred smišljeno iznuriavanje. Ispostavilo se, međutim, da ovoga puta očekuju neopoziv odgovor. Dva špijuna su već na početku rasprave s dve strane pritesnili Stefana kraj jednog visokog zida do kojeg su vodile stepenice; čitavo vreme nisu progovorili ni reč. Njihov se posao sastojao u tome da uporno motre sledbenika, po mogućnosti nepomična lica, s desna i s leva, a da ni u slučaju najžešće prepirke i vike ne menjaju svoje držanje. Svetina se razmestila po stepenicama, Rabin Abjatar na najvišem stepeniku, s kraja, po-

crtež v. i d. burljuk — iz knjige *tvorenija*, 1914,

mešan sa gomilom ali i odvojen od nje. Tako priča Uza koji je te noći dežurao baš kod Hrama, te je mogao da prati i čitav tok hapšenja. Pre četiri godine mnogo se govorilo o tome da je izdajnički rabin nastojao da sam pripremi hapšenje; štaviše, pokušao je da ga usmeri, kao da se i ugled suđenja zapravo tiče njega samog. I sve do kraja pozivao se na isti Zakon kao i mi. Ova ohola ponuda, sračunata nezaštićenost tada me je veoma uzrujala. Ne samo da je hteo da učini besmislenom našu odluku, jednostavno hteo je da nam potpuno izmakne tlo ispod nogu. Prepredeno je čistinstvo opraštati nešto što ni sebi ne bismo oprostili! Navodno je i Stefan pokušao nešto slično: zahvalio se dvojici špijuna na istrajnoj pažnji kojom su mu pomogli da savlada strah, što će mu omogućiti da govori samo ono što smatra istinom. Potom je dobrovoljno pošao niz stepenice. Već je tada svukao sa sebe ogrtač, mada ga još niko nije na to prisiljavao. Samo je prečega ostala na njemu. Jedan ga je žandar uštinuo za голу butinu. „Imaš još vremena — cerio se. — Što si požurio?” Stefan je pokazao prema ulazu u trem i rekao da ga tamo čeka izdajnički rabin, go, te hoće da mu preko ramena prebaci svoj ogrtač.

Šeja ne bi mario da je kamenovanje ostalo za drugi dan, ali svetina je zahtevala da se ono smesta izvrši.

Iz grada su ga izveli kroz Kapiju Jagnjadi, tamo sam ih sustigao. Vreli vetar ni toga dana nije popuštao. Išli smo prema stenovitijoj Dolini kedrova, lastavice se povlačile nisko kraj nas. To je moglo da znači kišu, ali bilo je besmisleno i pomisliti na kišu u tim ranim popodnevnim časovima. Stefanova gola leđa bila su suva kao kremen; mi smo se naprotiv, tim više znojili, bar sudeći po meni. U ovakvim prilikama uvek se stvori neka neosnovana razlika. Stefan je znao da sam i ja prisutan; jednom se osvrnuo i tačno pogodio smer. Sećam se, pokušao sam da se nasmešim ohrabrujuće. Nešto mi je rekao, ali nisam dobro razumeo, vetar je zaneo njegov glas. Bile su s njim i one bisage u koje je stavio sandale one noći, kod bunara. I sada ih je nosio u njima. Sažaljevao sam i mrzeo tog čoveka, naš razgovor je, međutim, ostao u meni neuprljan, čak i posle svega što se dogodilo. Znao sam da sam u pravu, a da je on sredstvo u ruci Gospodnjoj kojim mene ojačava. Kako smo se udaljavali od grada, postojali smo sve tiši. Kao da je galama mogla da umanjí našu rešenost. Ubrzo se iza nas začu uzvik, jedna rimska straža je žurila za nama. Vodio ih je kapetan. Brzo sam prebacio preko glave skut svog ogrtača, nisam hteo da me i on prepozna. Došli su za nama na prokuratorovu zapovest, da raščiste: presudujemo li s pravom bez njihove dozvole. Šeja nije bio s nama, ali jedan od špijuna pokazao je metalnu pločicu s parafom A. To je bio dovoljan dokaz da se ne radi o političkoj stvari, a prokuratora je jedino to zanimalo. Kapetan je dugo obrtao u ruci metalnu pločicu, zatim je vratio špijunu.

— Kuda ga vodite? — upitao je.

— Na uobičajeno mesto, gospodine.

— Zašto to ne radite u zoru? Ili uveče?

— Ne stidimo se — odgovorio je špijun.

Vojnik koji je stajao iza kapetana pršte u smeh, za njim i svi ostali. Blesitali su im oklopi na grudima, vetar je pripijao njihove haljine uz mišićave slabine. Vetar im je duvao u lice, nama u leđa, i to je već po sebi bilo dovoljno da nam se učine nadmoćni. Sa ugojenih časavih lica moglo se pročitati da se gade naše brade, kao i to da ne shvataju zašto smo žalosni, a ipak zadovoljni. Jedino kapetan nije krio svoje uzbuđenje. Usta su mu bila otvorena, i poput kakvog deteta, grizao je nokte. Čekali smo šta će još reći. Stefana smo bili opkolili tako da nije mogao dospeti do njega. Morao je da nas obide da bi ga video pravo u lice. Čutke smo ga pratili pogledom. To je potrajalo nekoliko minuta. Sve one koji su stajali s kraja, pogledao je u oči. Najzad je našao mene. Tada sam već i ja bio skinuo s glave ogrtač; neka me vidi, ako hoće. Nije ništa rekao, pošao je dalje. Kada se našao naspram Stefana, ponovo je naglo pogledao u mene. Prepoznao je koga je slušao u pokloničkom konačistu i o kome je meni govorio. Na licu mu se ogledao prezir.